

ORNAMENTICA UNOR VASE MINIATURALE GETO-DACICE

DE

SILVIU SANIE

Între materialele descoperite în diferite complexe arheologice, cu destinații clare sau ipotetice, din cetăți, așezări sau în necropole se numără și vasele miniaturale. În cele mai multe cazuri prezența văscioarelor a fost doar menționată nefiind succedată de o descriere mai amplă. În sintezele asupra ceramicii geto-dacice întocmite de regretații I. H. Crișan¹ și E. Moscalu² tipurile și variantele vaselor au obișnuit specificate dimensiunile lor minime și maxime. În literatura noastră arheologică lipsește deocamdată un studiu consacrat în exclusivitate vaselor miniaturale. De ce considerăm că este necesară analiza separată a micilor recipiente?

a) În unele lucrări de ceramologie criteriul de clasificare este funcționalitatea recipientelor. În această situație vasele miniaturale se detașează în bloc de celelalte vase indiferent de asemănările sau identitatea formală;

b) Există vase miniaturale care au forme neîntâlnite în repertoriul vaselor cu dimensiuni normale;

c) Un important număr de vase miniaturale au, cum vom încerca să înfățișăm, un decor total diferit de vasele mari care depășește limita ornamenticii obișnuite.

Dacă admitem necesitatea separării vaselor miniaturale, criteriul esențial care determină încadrarea în această categorie este evident dimensiunea lor. În această direcție propunem: a). Pot dobândi apelativul corect de vase miniaturale recipientele care au înălțimea și diametrul până la 6 cm. b). La același vas unul din cei doi parametri de bază nu trebuie să depășească 1/2 din amintita dimensiune maximă. Fără a aplica și cea de a doua condiție numărul vaselor care ar fi considerate miniaturi s-ar multiplica excesiv.

După o cercetare preliminară pot rămâne neexplicate semnificațiile unor imagini, scene, adescori și mesajul întregii narațiuni ilustrate pe suprafața exterioară a recipientelor. Uneori stadiul ipotezelor, nedecodarea textului se menține și după descrierea amănunțită a tabloului.

În această situație se impune a menționa că sunt convenționale atât punctul din care pornește lectura imaginilor cât și direcția pe care ea o urmează. Datorită faptului că unele văscioare au ornamentat doar fundul sau au cel mai dens și coerent grup de imagini pe această parte a vasului, că recipientele care au constituit punctul de plecare al cercetării erau dispuse circular cu gura în jos, apare evident că și prima poziție în care este înfățișat decorul nu poate avea decât același statut convențional. Pentru acele văscioare a căror ornamente dobândesc noi înțelesuri la fiecare rotire cu 90° acest inconvenient inițial este anulat sau cel puțin atenuat. Importanța acestui aparent amănunt sporește din momentul în care succesiunea imaginilor și scenelor nu mai poate fi eludată căci ea este direct implicată în interpretarea ansamblului reprezentărilor. Celelalte trei reprezentări rezultate la schimbarea poziției inițiale pot ilustra eventual metamorfoze ale primului șir de imagini după cum ar putea continua, mai puțin probabil, vreun episod independent.

Aceste notații care preced descrierea amănunțită a ornamentelor de pe vasele miniaturale sunt precizări necesare pentru înțelegerea metodei aplicate și a estimării limitelor ei.

¹ I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacă. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, cf. p. 31, 33, 53, 70, 72, 86 passim.

² E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983.

Repertorierea tuturor vaselor miniaturale rămâne un deziderat. Cu acest prilej vom exemplifica printr-un grup de văscioare descoperit într-o locuință de suprafață din așezarea de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iași)³, interesant prin dispunerea micilor recipiente, diversitatea formelor și a decorului. Am selectat pentru această prezentare doar unul dintre ele.

În colțul sud-vestic al locuinței de suprafață L,S-73, acoperite de trei fragmente dintr-un vas mare lucrat cu mâna, au fost găsite 15 vase de mici dimensiuni, grupate pe circumferința unui cerc cu diametrul de 25 cm. La 1,15 m nord de văscioare a fost găsită o fibulă cu resort bilateral și portagrafa scundă, tip cu perioada de maximă răspândire în a doua jumătate a secolului I și prima jumătate a secolului II e.n. (pl. I/5a, 5b).

Vasele de culoare brună sunt lucrate cu mâna dintr-o pastă de bună calitate. Dintre ele, 5 au formă tronconică, 4 de oale borcan, 3 cilindrică, unul bitronconică. În sfârșit, mai pot fi consemnate o tepsie și o cățuic. Destinația acestui complex cu văscioare, având înălțimi de la 1,00 – la 6,2 cm, este greu de stabilit. Atrăgeau în mod deosebit atenția formele bizare ale unora și suprafețele aparent deteriorate încă din vechime ale altora.

Care putea fi destinația acestui grup de vase dispuse circular și acoperite? Numărul depășește pe cel al lunilor anului și se oprește la jumătatea zilelor dintr-o lună obișnuită. Capacitatea văscioarelor, utilizarea lor ca recipiente pentru anume medicamente rămâne și ea în sfera ipotezelor, dată fiind lipsa unor informații asupra sistemului de măsuri geto-dacic. Rămâne foarte probabilă destinația culturală a micului complex. Dispunerea circulară a vaselor al căror conținut nu-l cunoaștem ar fi un indiciu pentru cultul zeului Soare⁴. Care va fi fost conținutul acestor văscioare cu ofrande către marele astru nu putem menționa pentru că nici unul dintre ele nu păstrează urmele conținutului.

Dacă nu s-a soldat cu rezolvarea sigură a destinației acestui complex, cercetarea minuțioasă a văscioarelor, a micilor inscripții și a decorului de pe suprafața lor exterioară a constituit începutul unei noi etape în cunoașterea imagisticii și scrierii în mediul geto-dacic.

Decorul desfășurat de pe suprafața exterioară a unui văscior de la Dumbrava și însemnările sunt, cum se poate observa și înaintea unei cercetări amănunțite, printre cele mai numeroase și interesante, cu toate că nu a fost obținută o copie și mai ales o reproducere fotografică (Pl. III) foarte bună. Imaginile ilustrate au sensuri diferite în fiecare din cele patru poziții ale piesei astfel că se impune descrierea lor succesivă⁵ (Pl. II).

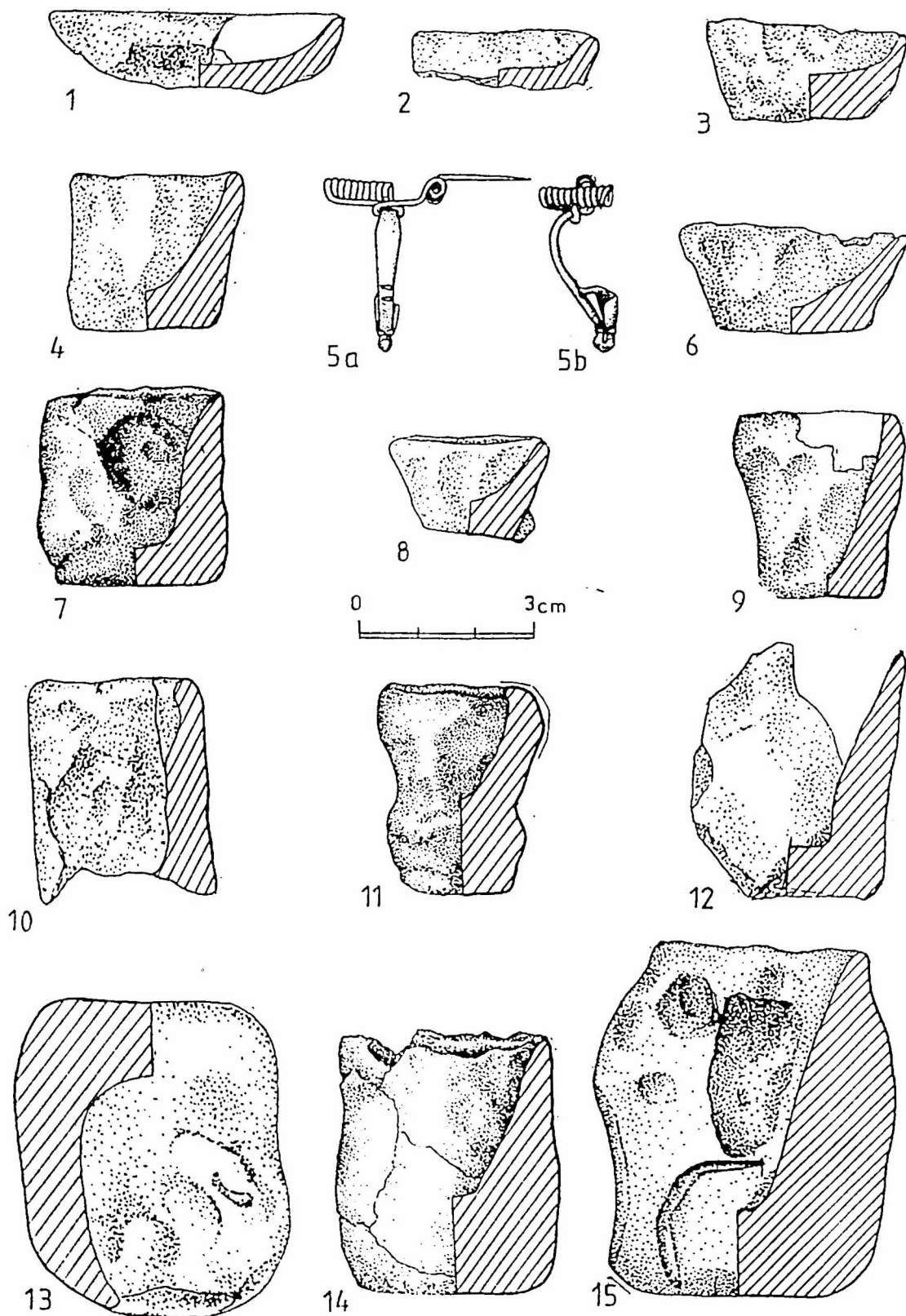
→ a) La extremitatea superioară poate fi observat un personaj în profil spre stânga. Pe diadema care-i încununează fruntea sunt și unele litere, pentru noi, ilizibile. Pe părul vâlvoi se poate distinge o parte dintr-un grup de litere însemnate de un scrib mai puțin iscusit: ΑΠ în r.1 și ΠΙΠ în 2. Dacă literele ar fi citite în continuare ar alcătui vocabulele Απριπ sau Απριγυ. Se impune a fi menționată și posibila valoare numerică pentru literele din r. 1 (81). Alte două cuvinte rezultă din literele CAOΛI (Cαολι) și ΑΤΑΠΙΟ (Αταπιο sau Χταπιο), unele părți din litere fiind și în componența conturului unor figuri. Inscripția apare pe protoma unui personaj cu trăsături fizionomice puțin clare care are pe cap o coroană. Într-o dispunere etajată sub amintita protomă apare imaginea unei păsări în profil spre stânga, care stă pe un animal mic, greu de nominalizat. În registrul următor, cu toate că separarea riguroasă pe registre nu este pe deplin posibilă deși necesară pentru a indica direcția lecturii, pot fi observate capete de păsări cu cioc lat, probabil găște, o figură în semiprofil, aplecată asupra alteia, protoma unei femei (?) cu fața la cer, protomă care suprapune un cap de cal cu botul spre pământ. Literele apropiate de forma scrierii monumentale, dispuse oblic, pornind de la bază ΑΠΙΡΙΑ cu Π și Ρ în ligatură, eventual ΓΡ, pot forma cuvântul Απριρα sau Απριλ și în continuare ΡΟΔΙC (Ροδις). Pe aceeași direcție mai pot fi observate capetele a două personaje, primul în profil spre stânga, iar cel de al doilea în profil spre dreapta.

Pe mijlocul acestui decor desfășurat apare un grup de „măști”, două dintre ele înfățișând personaje cu trăsături negroide, un animal apod (?) dispus oblic de la partea superioară până către zona mediană și protome umane în profil spre stânga și dreapta ilustrând figuri cu trăsături fizionomice diferite. De remarcat chipul cu contur oval al unui copil (?) în profil spre stânga.

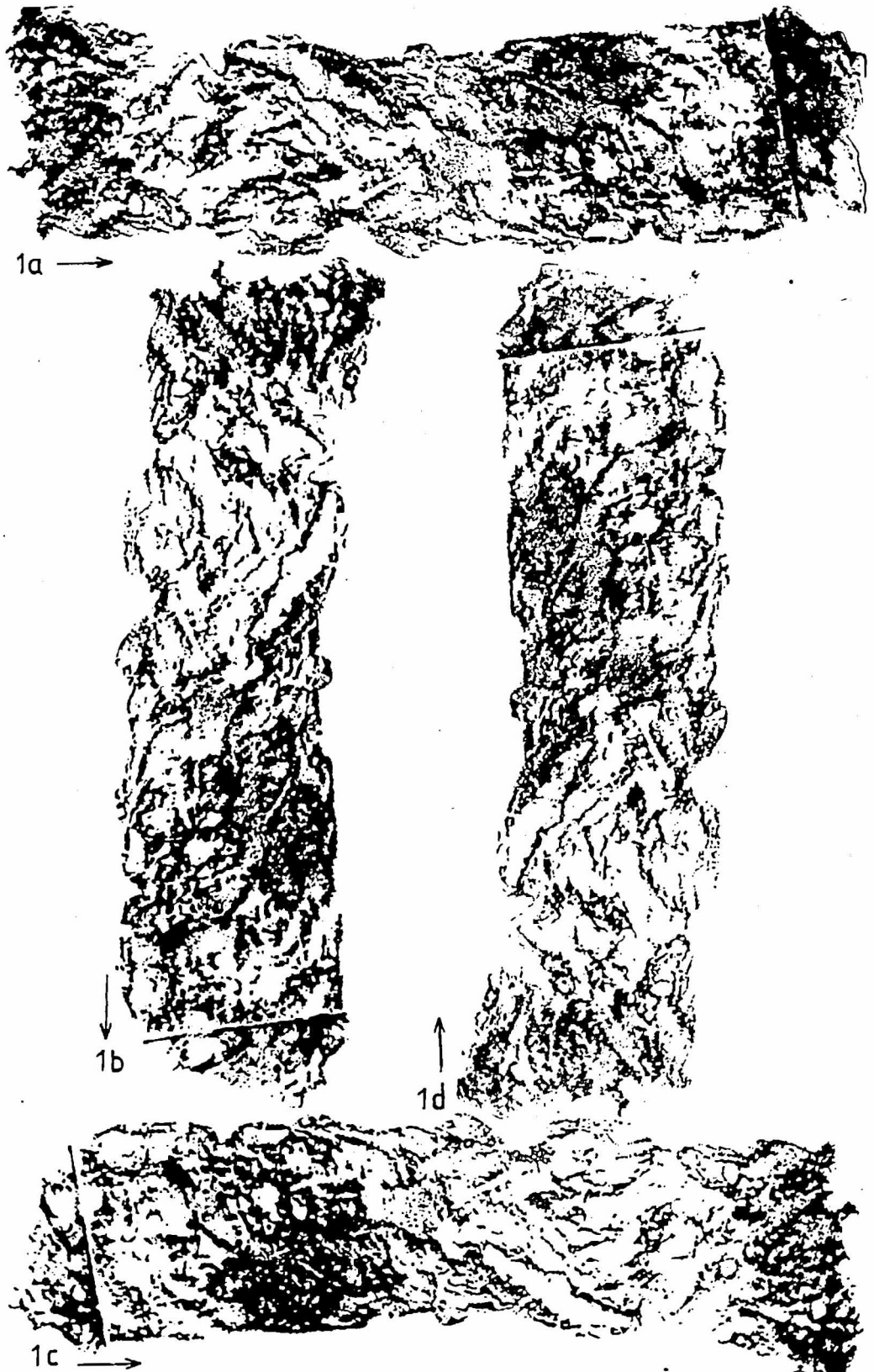
³ Pentru descoperirile de la Dumbrava cf. S. Sanie, Ș. Sanie, *Cercetările arheologice de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iași)*, în *Cercetări*, IV, 1973, p. 61-92; idem, *Semnificația unui mic complex arheologic din așezarea dacică de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iași)*, în *Cercetări*, XIV-XV, 1983-1984, p. 131-136.

⁴ Gh. Bichir, *Manifestations de caractèr magique et culturel chez les Carpes*, în *Dacia*, N. S., XVIII, 1973, p. 245-246.

⁵ Comentariile asupra vocabulelor cunoscute prin micile inscripții semnalate cu acest prilej (teonime, antroponime, toponime în sens larg și alte cuvinte obișnuite) sunt cuprinse în lucrarea noastră *Imagini și inscripții în mediul geto-dacic (mss.)*. Aspecte tehnice încă nedepășite nu permit ilustrarea separată a tuturor imaginilor și însemnărilor menționate în text.

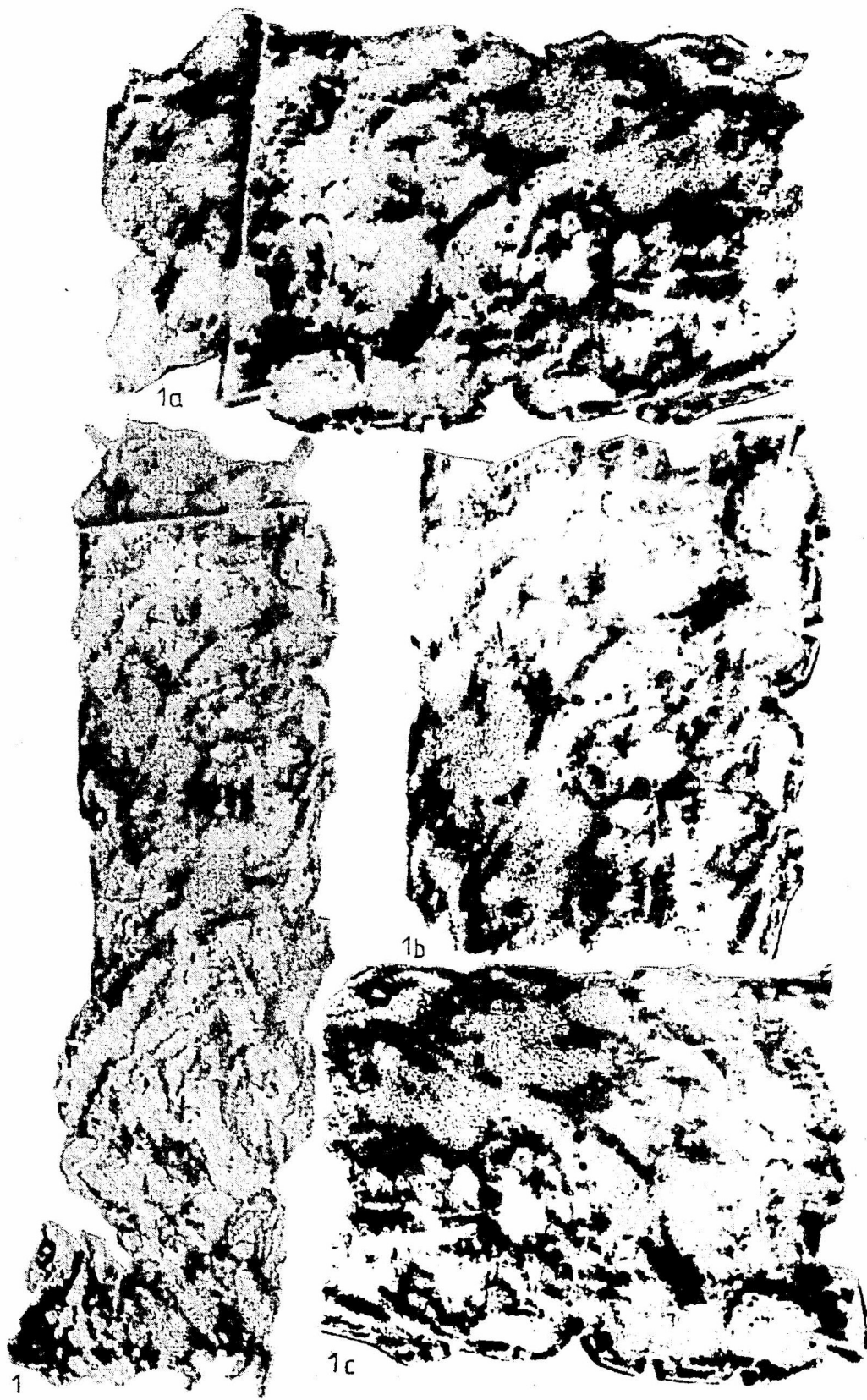

Pl. I. Dumbrava. Văscioarele (1-4, 6-15) și fibula (5a, 5b) care formau un mic complex.

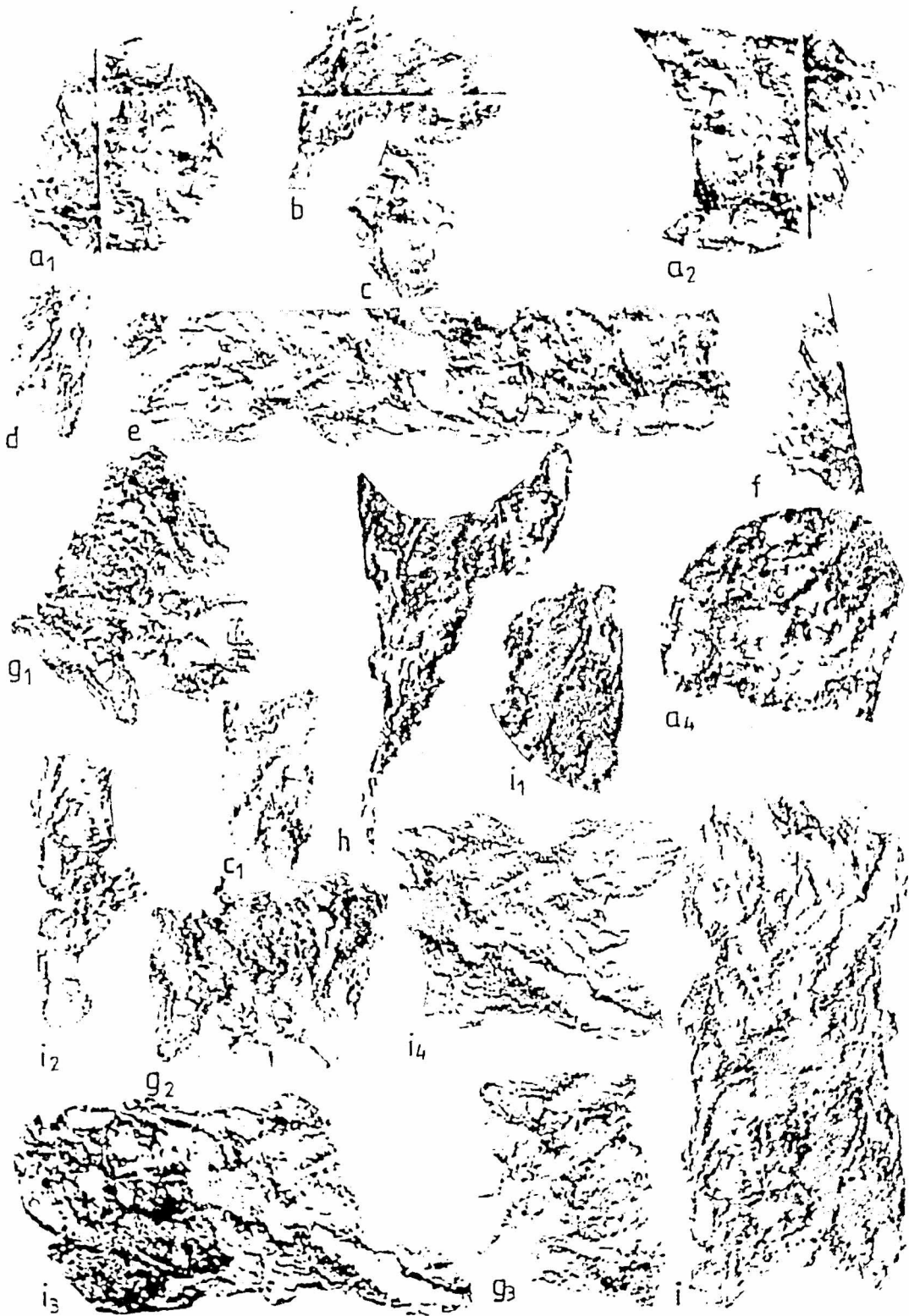

Pl. II. Decorul desfășurat al vâsciorului nr. 14 dispus în patru poziții (1 : 1).

Pl. III. Decorul desfășurat al văsciorului nr. 14 (1 - 1 : 1,5/1) și unele detalii (1a, 1b, 1c - 1 : 2/1).

Pl. IV. Decorul desfășurat al vâsciorului nr. 14 – detalii (1 : 1).

În secvența următoare, la partea superioară poate fi observat un animal în mers spre stânga, imagine care suprapune protoma unui câine, mici păsări într-un spațiu cu boltă dublă, un cap leonin (?) și capetele a trei animale, mai bine conturat cel al unui ied. Literele imitate după scrierea monumentală sunt Λ – ZIA (Λ – ζια) și mai puțin clare din pricina suprapunerilor CTAE (Cταε) și în rândul următor XI (Χι). Spațiul din marginea dreaptă a reprezentării este dominat de figura plăcută și luminoasă a unei femei tinere, cu părul în vânt, conturul feței oval și trăsături fine. În același spațiu sunt și unele însemnări precum și o altă imagine deosebită, capul unui personaj în profil spre stânga și deasupra lui o figură de tânăr în profil spre stânga care poartă o bonetă conică bicoloră. În sfârșit, figura tinerei femei suprapune de asemenea un chip cu fața la cer. Marginea dreaptă a acestui decor desfășurat se termină cu o figură venerabilă de bătrân cu fruntea înaltă, nas acvilin, barbă albă scurtă. Personajul poartă ca acoperământ de cap o bonetă de forma unei calote sferice având la bază o bandă ca o diademă de la nivelul căreia se ridică, nedepășind înălțimea bonetei, două coarne de bovidu, ușor aplatizate. Pe linia frunții pot fi deslușite literele CAZAI ? (Cαζαι) și mai jos AZIC (Αζις).

↓ b) În această poziție a piesei, descriind cele văzute de sus în jos, pot fi observate: un grup de animale cu coarne drepte sau ușor arcuite și altele cu coarne semicirculare, posibil bouri, în partea stângă un cerb, iar pe mijloc un urs și o protomă de cal pe care se văd literele adâncite XVOG (Χυος).

Suprapunerile unor litere și semne fac dificile și nesigure unele lecturi. Între însemnările mai clare menționăm: BOΛIN (Βολιν), AZIZIXI (Αζιζικι).

Amintita scenă se întrepătrunde în etajul inferior cu o altă dominată de capetele a trei personaje, unul în profil spre dreapta și două în profil spre stânga. Un bărbat și o femeie privesc spre cel din stânga, iar în fața lor se află un animal, posibil câine, văzut din față. Pe direcția câinelui, de la dreapta la stânga aleargă pe o traiectorie înclinată două animale mici foarte probabil o veveriță și un iepure, iar la baza scenei descrise apare protoma unui cal pe care pot fi observate unele însemnări greu lizibile. „Etajul” următor înfățișează o protomă umană „de face”, un cățel (?) și o altă figură umană către marginea dreaptă, iar la baza acestor bizare alăturări o imagine care poate fi probabil o împrejmuire cu ziduri de piatră. Însemnările cu un grad mai mare de claritate sunt: APOΦEC (Αροφες), BACO (Βασο), PVNAC (Πυνας) cu N și A în ligatură și BVTIOC (Βυτιος) și peste o figură în profil spre stânga inscripția EVΛΙΔΙC (Ευλιδης).

În continuare, către jumătatea inferioară a decorului apare o figură umană în semiprofil spre stânga flancată de un ied pe latura ei dreaptă și de două animale mari – un leu (?) din care se vede doar o parte a protomei și un elefant (?). Sub aceste protome apar alte figuri, două în profil spre stânga și una în profil spre dreapta. Unele inscripții sunt ceva mai clare: ΙΔΑC (Ιδας), ΙΠΙ (Ιπι), ΙCΑΡΑC (Ισαρας), CPVOΓΑC sau APVOΓΑC (Cπιογας sau Απιογας), ΓΑΕCΙ (Γαεσι sau Ραεσι) și pe alb ΧΑΧΙC ΙΑΓΙC (Χαχις Ιαγις), CΑΧΕΤ (Cαχετ) și ΛΥΓΑC (Λυγας). O bufniță, pe alb, un personaj în profil pe negru, o figură de bătrân pleșuv „de face”, trei figuri caricaturale în profil spre dreapta, iar la bază, la dreapta două personaje înfățișate „de face” și două păsări de apă în partea stângă încheie decorul în această poziție verticală a piesei.

← c) Șirul imaginilor de la stânga la dreapta începe cu două protome ianiforme ale unor bărbați. Profilele de pe latura stângă sunt mai accentuate. Semnele alfabetiforme de la baza celei de a doua figuri rămân ilizibile. În nivelul inferior apare chipul unui bărbat în profil spre stânga, personaj cu nasul drept, barbă ascuțită și către baza acestei secvențe o figură cu aspect caricatural, deformată și de literele din compunerea conturului ei. Literele lizibile la bază sunt ΤΙΠΙΟC (Τιπιος).

Spre dreapta apare o figură într-un spațiu cu contur semilunar, protome a unor oameni de vârste diferite. În imediata lor apropiere, la marginea superioară continuă șirul de profile umane spre dreapta de dimensiuni medii și mici, alături de care se distinge o altă figură. Sub acestea sunt vizibile 4 figuri de vârstnici, prima într-un contur semilunar iar în imediata ei apropiere, spre dreapta, imaginea unui bătrân cu barbă lungă purtând o bonetă de formă aproape conică. Literele pe direcția frunții și pe chipul unuia dintre personaje au un duct nesigur. Posibil ca cele dispuse pe orizontală să fie ΒΑΝΙΟΒΑ (Βανιουβ?). Șirul continuă la partea superioară cu un chip imberb în profil spre stânga, pe alb, și cu altul conturat până către linia verticală, pe negru, ultimul fiind profilul unui personaj cu barbă, delimitat de un spațiu cu contur semilunar și, pe alb, din nou profilul unui personaj imberb pe care se distinge un grup de litere nu toate cu aceeași claritate ΑΧΙΛΕ (Αχιλε). Scrierea de la bază cu litere negre ΖΑΧΑ sau ΖΙΧΑ (Ζαχα sau Ζιχα?) și ΠΙΛΑ (Πιαλ ? sau Πια). Acestea suprapun un alt grup de reprezentări care începe cu un profil uman spre dreapta sus, iar în imediata lui apropiere un mic

profil spre stânga. Trăsăturile fizionomice ale ultimei figuri, mai ales arcada orbitală mică și pomeții proeminenți sunt prevalent extrem orientale. Sensul unor semne alfabetiforme n-am reușit să-l deslușim. Șirul continuă cu 5 „măști”, ultima cu trăsături de negroid în profil spre stânga (pe alb), o figură de dimensiuni mai mari și sub ea un profil mai mic. În același spațiu poate fi citită însemnarea NAMOC (Ναμος).

În partea superioară se disting până către mijlocul reprezentării un grup de case cu acoperișul în două ape, iar în nivelul inferior imaginea unui bărbat în profil spre dreapta cu mustață și barbă scurte, pe alb, și în vecinătatea sa figura „de face” a unui bărbat cu barbă neagră și un grup de litere ΙΔΛΛ Ι (Ιδάλι ?), iar pe figură se văd, cu oarecare dificultate literele XOZOVC (Χοζους). În apropierea primei jumătăți a acestui decor desfășurat, la partea superioară și pe mijloc pot fi observate protomele în profil spre dreapta a două animale, foarte probabil câini. Sub aceștia se disting mici capete de oameni în profil spre stânga, doar cel de la bază mai expresiv și un rac în imediata lui apropiere.

Urmează un grup de figuri între cele mai interesante și însemnarea ZVXV (Ζουκυ), cu negru, iar pe alb se disting literele EXOCA (Εχοσα) pe alb cu scriere cursivă și chipul unui personaj în semiprofil care are pe cap o căciulă. Aceasta este suprapusă de o altă figură deosebit de maiestuosă, în profil spre dreapta, a unui personaj cu barbă neagră. Pe aceeași direcție apare figura în profil spre stânga a unui femeii iar sub acea imagine, figura unui om în vârstă cu barbă, în profil spre stânga. Literele de pe suprafața figurilor, dintre care, unele mai mici sunt ilizibile în starea actuală a copiei obținute. Sub aceste figuri poate fi observat un animal mic (pisică?) în mers spre stânga pe o traiectorie oblică. În spațiul următor apare un grup de litere, alb pe negru, câteva clare, deși de mici dimensiuni, și altele ceva mai mari: ΑΙΖ ΕΟC și ΟΙΓΓΑCΑC (Αιζεος sau Αιζεος și Οργασας). Sub aceste litere se disting două figuri, una în semiprofil spre stânga cu nas caricatural și cealaltă „de face”. A doua reprezentare este mai complexă căci pe chipul ilustrat apar și două mici figuri, una din profil spre stânga și cealaltă spre dreapta, în afară de literele pe alb și pe negru mai puțin clare, posibil ΙΟΤΙΟΝ (Ιοτιον). Mai nesigură lectura de pe figura în profil spre dreapta, posibil ΑΙΑΓΑΖΙC (Αιγαζις sau Αιγαζις), iar dedesubtul acestei însemnări literele ΖΑΛΓΑC (Ζαλγας) și, în planul imediat inferior, un mare V unghiular negru și sub el alte semne posibil alfabetiforme și apoi partea anterioară a unui personaj, probabil femeie cu fața spre cer și la bază literele CΟΦΩC (Cοφως), combinând literele din scriere monumentală și cea cursivă, lectura nefiind în toate cazurile la fel de sigură.

În dreapta acestora, din nou de sus în jos, grupuri de figuri ianiforme, prima în alb, a doua pe negru cu o coroană (?) cu trei litere cu duct nesigur ΑCΟ (Ασο) și dedesubt POCONIC (Ποσονις sau Ροδονις) care se intersectează cu alte semne alfabetiforme.

Șirul următor începe sus cu protoma unui bărbat în profil spre stânga, continuă pe aceeași linie cu o protomă de animal, greu de nominalizat până în apropierea unui interesant chip de bărbat cu trăsături clare, accentuate purtând pe cap o cască. Această secvență este dominată prin dimensiuni dar mai ales ca aspect de protoma unui personaj cu barbă albă în profil spre stânga, care are pe cap o căciulă cilindrică, imagine care suprapune la rândul-i protoma altui personaj în profil spre stânga, înclinat ușor, la bărbia căruia se distinge cu oarecare dificultate un mic bol emisferic. Șirul următor începe cu protoma unui personaj în profil spre stânga, pe alb, care, dedesubt, suprapune un alt profil pe negru și, acesta, suprapune la rândul-i chipul unui personaj în profil spre stânga, puțin înclinat pe spate. În nivelul următor apar trei personaje, doar primul cu trăsături mai clare. Reprezentarea continuă la partea superioară cu imaginea unui personaj cu barbă în profil spre stânga, care are pe cap o căciulă. Pe aceeași direcție, dedesubt, apare un profil caricatural spre stânga, iar la bază, pe negru, un personaj în profil spre dreapta. Textele din acest spațiu sunt la fel de neclare ca și majoritatea celor din spațiile descrise anterior. Sus ΧΑΛΑΧΙ. V (Χαλαχι. υ), la mijloc ΖΟΤΑΛΙC (Ζοταλις), la dreapta ΑΙΘΩC (Αιθως) și mai puțin sigură ΖΟΡΑΛΑC (Ζοραλας), prima literă pe alb, iar din ultimele rânduri poate fi recuperată doar ΠΑΓΑCΑC (Παγασας).

În sfârșit, schimbând unghiul de privire a scenei apare sus un animal, spre stânga, foarte probabil bou, iar dedesubt, spre bază, o pasăre cu ciocul de pasăre răpitoare.

Ce va fi vrut să spună scena în ansamblu? Cea mai mare parte a figurilor înfățișate sunt orientate spre stânga sau în mișcare spre aceea direcție. Către ce anume este greu de determinat și aceasta nu numai din cauza figurilor ianiforme. De remarcat însă că figura diademată este cu fața spre dreapta.

↑ d) Profilul bătrânului cu acoperământul de cap la care are atașate coarnele și cu inscripția pe direcția frunții apare acum culcat cu fața spre cer. Pe chipul său se disting câteva mici figuri sau măști, mai clare două,

dispuse afrontat la extremitățile imaginii. De asemenea, pe aceeași direcție mai este vizibilă o figură cu fața la cer pe care se disting literele negre AZIMAPIAC (ΑΖΙΜΑΡΙΑΣ) și către bază APIAC (ΑΡΙΑΣ) nu toate literele sunt la fel de clare.

Apare apoi un grup de 4 reprezentări, prima de la dreapta, pe alb, este protoma unui animal, posibil bou. O minimă modificare a unghiului sub care este privită diminuează însă certitudinea atribuirii. Urmează două interesante profile dispuse în poziție antitetică. Chipul frumos al femeii apare în această poziție a reprezentării cu fața la cer. Personajul din dreapta poartă pe cap o tiară crenelată. Grupul de litere dispus pe linia frunții este doar în parte lizibil. Privită perpendicular figura „de face” este flancată în dreapta de protoma unui cățel. Pe tiară pot fi observate literele albe inegal accentuate NAPIAMIC (ΝΑΡΙΑΜΙΣ ?) și literele negre PE și ΔACT (Ρε/δαστ) pe două rânduri. Personajul din stânga lui, în profil spre dreapta are pe cap o căciulă cilindrică joasă ca o mică tocă, arcada bine conturată, mustăți în formă de potcoavă întoarsă și barbă scurtă. La marginea stângă a secvenței este schițat un alt personaj în profil spre stânga. Însemnările din această zonă sunt cu probabilitate: sus TAPICAP (?) (ΤΑΡΙΑΡΑ ?) și dedesubt litere mai mari dar tot neclare ATVPOCIP (ΑΤΥΡΟCΙΡ).

La marginea dreaptă se vede o mică protomă cu fața la cer, conturul pe negru al unui personaj cu barbă, protoma unui animal (câine? – lup?), o protomă de cal și alte două profile de oameni pe alb. Însemnările din această zonă sunt IOAIC (ΙΟΛΙΣ) și dedesubt EPUNEC sau EPIC și IAIEC (ΕΡΙΣ și ΙΛΙΣ). Urmează una dintre secvențele cele mai complexe. În marginea dreaptă, dispuse orizontal apar următoarele: un personaj în semiprofil, cu pletele albe de o parte și de cealaltă a chipului, având capul acoperit cu o căciulă cu marginea neagră și calota conică albă; un personaj spre stânga care are pe cap o tocă; protoma unui cal; un alt personaj (copil?) călare și pe negru o figură în profil spre dreapta. Pe mijlocul secvenței poate fi observată protoma unui animal mic, posibil câine. Scrierea pe orizontală se întinde pe aproape toată lățimea, dar lizibile sunt doar PAAMATA. CA (Ραδμαπα. σα).

Sub personajul cu pletele de-o parte și alta a feței se distinge protoma unui ied (?) și capul unui personaj care poartă o căciulă cu marginea neagră și calota conică albă în profil spre dreapta. În afara spațiului cenușiu, care acoperă și o parte din capul unui interesant personaj, de menționat abundența scrierii, în alb și negru, în parte recuperabilă mai ales pe latura dreaptă POSIS (Posis sau Ροσις) posibil printre rarele însemnări în grafie latină și mai departe pe direcția nasului personajului descris AΓAVIAC (Αγαυιας sau Αγλυιας) lectură nesigură și din pricina combinării unor litere din scrierea cursivă cu cele din scrierea monumentală. În partea dreaptă, pe negru, poate fi observată pe două niveluri o figură deosebită, iar în fața ei, pe direcția gurii, protoma unui animal mic. La cealaltă extremă, pe stânga, apare partea anterioară, protoma și picioarele din față a unui animal mare și puternic în alergare, posibil leu, judecând după dimensiunile capului și forma rotundă a botului.

Nivelul următor începe cu o protomă îngustă în profil spre dreapta și un frumos profil spre stânga a unui personaj care poartă o coroană crenelată. Însemnările pe direcția bărbiei cuprind aproape întreaga linie de la stânga la dreapta, dar sunt în parte ilizibile. Urmează un profil spre stânga aproape caricatural, pe fond cenușiu. Un chip alungit cu doi ochi pătrunzători, un nas mic, ca și gura cu buze subțiri clar schițate și barba așcutită formează în ansamblu o interesantă figură „mefistofelică”. Pe direcția bărbiei apar frumoasele majuscule ATIC (ΑΤΙΣ), la care se adaugă altele mai mici la partea superioară a hastelor, posibil AOTIC (ΑΟΤΙΣ) și IAAAC (ΙΛΙΑΣ ? ΙΑΛΙΑΣ). Pe această figură sunt foarte numeroase însemnări dar descifrarea lor rămâne problematică. Figurile pot fi despărțite cu mare dificultate și o ușoară schimbare a unghiului sub care sunt privite modifică numărul și aspectul lor.

La etajul următor apare, de la dreapta la stânga un expresiv profil, prima parte pe alb, partea inferioară pe negru. Partea albă ilustrează și o protomă de bovidu. Una dintre figurile centrale ale reprezentării, prin poziție și dimensiuni, este cea compusă din alte 4 mici figuri, având ca rezultată imaginea unui bătrân cu părul alb. Pe cap poartă o mică coroană pe care se distinge un grup de litere mici greu lizibile și literele mai mari APIE (ΑΡΙΕ ?). Bătrânul are frunte înaltă, arcada orbitală de mărime mijlocie, un nas mare, la limită spre caricaturizare, maxilarul inferior acoperit la bază de o barbă puțin cărlionțată. În ansamblu chipul are o expresie ușor ironică. Pe figură se disting fără o claritate absolută literele ΓΡΟΠΥ (Γροπυ). Între însemnările cu litere albe, mai greu de urmărit mai ales pe latura stângă, de menționat ΙΑΦΟΠΙΙ.С (Ιαφοπιι.ς). Pe acest chip mai mare, s-a amintit că pot fi separate mici reprezentări între care două personaje în picioare, primul în profil spre stânga, celălalt mai mic în mișcare spre dreapta. În imediata lor apropiere este un craniu înfipt într-o lance. Sub aceste figuri pe

profil spre stânga. Trăsăturile fizionomice ale ultimei figuri, mai ales arcada orbitală mică și pomeții proeminenți sunt prevalent extrem orientale. Sensul unor semne alfabetiforme n-am reușit să-l deslușim. Șirul continuă cu 5 „măști”, ultima cu trăsături de negroid în profil spre stânga (pe alb), o figură de dimensiuni mai mari și sub ea un profil mai mic. În același spațiu poate fi citită însemnarea NAMOC (Ναμος).

În partea superioară se disting până către mijlocul reprezentării un grup de case cu acoperișul în două ape, iar în nivelul inferior imaginea unui bărbat în profil spre dreapta cu mustață și barbă scurte, pe alb, și în vecinătatea sa figura „de face” a unui bărbat cu barbă neagră și un grup de litere ΙΔΛΛ Ι (Ιδάλι ?), iar pe figură se văd, cu oarecare dificultate literele XOZOVC (Χοζους). În apropierea primei jumătăți a acestui decor desfășurat, la partea superioară și pe mijloc pot fi observate protomele în profil spre dreapta a două animale, foarte probabil câini. Sub aceștia se disting mici capete de oameni în profil spre stânga, doar cel de la bază mai expresiv și un rac în imediata lui apropiere.

Urmează un grup de figuri între cele mai interesante și însemnarea ZVXV (Ζουκυ), cu negru, iar pe alb se disting literele EXOCA (Εχοσα) pe alb cu scriere cursivă și chipul unui personaj în semiprofil care are pe cap o căciulă. Aceasta este suprapusă de o altă figură deosebit de maiestooasă, în profil spre dreapta, a unui personaj cu barbă neagră. Pe aceeași direcție apare figura în profil spre stânga a unui femei iar sub acea imagine, figura unui om în vârstă cu barbă, în profil spre stânga. Literele de pe suprafața figurilor, dintre care, unele mai mici sunt ilizibile în starea actuală a copiei obținute. Sub aceste figuri poate fi observat un animal mic (pisică?) în mers spre stânga pe o traiectorie oblică. În spațiul următor apare un grup de litere, alb pe negru, câteva clare, deși de mici dimensiuni, și altele ceva mai mari: ΑΙΖ ΕΟC și ΟΠΓΑCΑC (Αιζεος sau Αιζεος și Οπρασας). Sub aceste litere se disting două figuri, una în semiprofil spre stânga cu nas caricatural și cealaltă „de face”. A doua reprezentare este mai complexă căci pe chipul ilustrat apar și două mici figuri, una din profil spre stânga și cealaltă spre dreapta, în afară de literele pe alb și pe negru mai puțin clare, posibil ΙΟΤΙΟΝ (Ιοτιον). Mai nesigură lectura de pe figura în profil spre dreapta, posibil ΑΙΑΓΑΖΙC (Αιαγαζις sau Αιαγαζις), iar dedesubtul acestei însemnări literele ΖΑΛΓΑC (Ζαλγας) și, în planul imediat inferior, un mare V unghiular negru și sub el alte semne posibil alfabetiforme și apoi partea anterioară a unui personaj, probabil femeie cu fața spre cer și la bază literele CΟΦΩC (Cοφως), combinând literele din scriere monumentală și cea cursivă, lectura nefiind în toate cazurile la fel de sigură.

În dreapta acestora, din nou de sus în jos, grupuri de figuri ianiforme, prima în alb, a doua pe negru cu o coroană (?) cu trei litere cu duct nesigur ΑCΟ (Ασο) și dedesubt ΡΟCΟΝΙC (Ροσονις sau Ροδονις) care se intersectează cu alte semne alfabetiforme.

Șirul următor începe sus cu protoma unui bărbat în profil spre stânga, continuă pe aceeași linie cu o protomă de animal, greu de nominalizat până în apropierea unui interesant chip de bărbat cu trăsături clare, accentuate purtând pe cap o cască. Această secvență este dominată prin dimensiuni dar mai ales ca aspect de protoma unui personaj cu barbă albă în profil spre stânga, care are pe cap o căciulă cilindrică, imagine care suprapune la rândul-i protoma altui personaj în profil spre stânga, înclinat ușor, la bărbia căruia se distinge cu oarecare dificultate un mic bol emisferic. Șirul următor începe cu protoma unui personaj în profil spre stânga, pe alb, care, dedesubt, suprapune un alt profil pe negru și, acesta, suprapune la rândul-i chipul unui personaj în profil spre stânga, puțin înclinat pe spate. În nivelul următor apar trei personaje, doar primul cu trăsături mai clare. Reprezentarea continuă la partea superioară cu imaginea unui personaj cu barbă în profil spre stânga, care are pe cap o căciulă. Pe aceeași direcție, dedesubt, apare un profil caricatural spre stânga, iar la bază, pe negru, un personaj în profil spre dreapta. Textele din acest spațiu sunt la fel de neclare ca și majoritatea celor din spațiile descrise anterior. Sus ΧΑΛΛΑΧΙ. V (Χαλαχι. υ), la mijloc ΖΟΤΑΛΙC (Ζοταλις), la dreapta ΛΙΘΩC (Αιθως) și mai puțin sigură ΖΟΡΑΛΛΑC (Ζοραλας), prima literă pe alb, iar din ultimele rânduri poate fi recuperată doar ΠΑΓΑCΑC (Παγασας).

În sfârșit, schimbând unghiul de privire a scenei apare sus un animal, spre stânga, foarte probabil bou, iar dedesubt, spre bază, o pasăre cu ciocul de pasăre răpitoare.

Ce va fi vrut să spună scena în ansamblu? Cca mai mare parte a figurilor înfățișate sunt orientate spre stânga sau în mișcare spre acea direcție. Către ce anume este greu de determinat și aceasta nu numai din cauza figurilor ianiforme. De remarcat însă că figura diademată este cu fața spre dreapta.

↑ d) Profilul bătrânului cu acoperământul de cap la care are atașate coarnele și cu inscripția pe direcția frunții apare acum culcat cu fața spre cer. Pe chipul său se disting câteva mici figuri sau măști, mai clare două,

dispuse afrontat la extremitățile imaginii. De asemenea, pe aceeași direcție mai este vizibilă o figură cu fața la cer pe care se disting literele negre AZIMAPIAC (ΑΖΙΜΑΡΙΑΣ) și către bază APIAC (ΑΡΙΑΣ) nu toate litercele sunt la fel de clare.

Apare apoi un grup de 4 reprezentări, prima de la dreapta, pe alb, este protoma unui animal, posibil bou. O minimă modificare a unghiului sub care este privită diminuează însă certitudinea atribuirii. Urmază două interesante profile dispuse în poziție antitetică. Chipul frumos al femeii apare în această poziție a reprezentării cu fața la cer. Personajul din dreapta poartă pe cap o tiară crenelată. Grupul de litere dispus pe linia frunții este doar în parte lizibil. Privită perpendicular figura „de față” este flancată în dreapta de protoma unui câțel. Pe tiară pot fi observate literele albe inegal accentuate NAPIAMIC (ΝΑΡΙΑΜΙΣ ?) și literele negre PE și ΔACT (ΡΕ/ΔΑΑΤ) pe două rânduri. Personajul din stânga lui, în profil spre dreapta are pe cap o căciulă cilindrică joasă ca o mică tocă, arcada bine conturată, mustăți în formă de potcoavă întoarsă și barbă scurtă. La marginea stângă a secvenței este schițat un alt personaj în profil spre stânga. Însemnările din această zonă sunt cu probabilitate: sus TAPICAP (?) (ΤΑΡΙΣΑΡ ?) și dedesubt litere mai mari dar tot neclare ATVPOCIP (ΑΤΥΡΟCΙΡ).

La marginea dreaptă se vede o mică protomă cu fața la cer, conturul pe negru al unui personaj cu barbă, protoma unui animal (câine? – lup?), o protomă de cal și alte două profile de oameni pe alb. Însemnările din această zonă sunt IOIIC (ΙΟΙΙC) și dedesubt EPUNEC sau EPIC și IΛIEC (ΕΡΙC și ΙΛΙΕC). Urmază una dintre secvențele cele mai complexe. În marginea dreaptă, dispuse orizontal apar următoarele: un personaj în semiprofil, cu pletele albe de o parte și de cealaltă a chipului, având capul acoperit cu o căciulă cu marginea neagră și calota conică albă; un personaj spre stânga care are pe cap o tocă; protoma unui cal; un alt personaj (copil?) călare și pe negru o figură în profil spre dreapta. Pe mijlocul secvenței poate fi observată protoma unui animal mic, posibil câine. Scrierea pe orizontală se întinde pe aproape toată lățimea, dar lizibile sunt doar PAΔAMAΠA. CA (ΡΑΔΙΑΡΑ. CΑ).

Sub personajul cu pletele de-o parte și alta a feței se distinge protoma unui ied (?) și capul unui personaj care poartă o căciulă cu marginea neagră și calota conică albă în profil spre dreapta. În afara spațiului cenușiu, care acoperă și o parte din capul unui interesant personaj, de menționat abundența scrierii, în alb și negru, în parte recuperabilă mai ales pe latura dreaptă POSIS (Posis sau ΡΟCΙC) posibil printre rarele însemnări în grafie latină și mai departe pe direcția nasului personajului descris ΛΓΛVIAC (ΑΓΛΑΙΑC sau ΑΓΛΥΙΑC) lectură nesigură și din pricina combinării unor litere din scrierea cursivă cu cele din scrierea monumentală. În partea dreaptă, pe negru, poate fi observată pe două niveluri o figură deosebită, iar în fața ei, pe direcția gurii, protoma unui animal mic. La cealaltă extremă, pe stânga, apare partea anterioară, protoma și picioarele din față a unui animal mare și puternic în alergare, posibil leu, judecând după dimensiunile capului și forma rotundă a botului.

Nivelul următor începe cu o protomă îngustă în profil spre dreapta și un frumos profil spre stânga a unui personaj care poartă o coroană crenelată. Însemnările pe direcția bărbiei cuprind aproape întreaga linie de la stânga la dreapta, dar sunt în parte ilizibile. Urmază un profil spre stânga aproape caricatural, pe fond cenușiu. Un chip alungit cu doi ochi pătrunzători, un nas mic, ca și gura cu buze subțiri clar schițate și barba ascuțită formează în ansamblu o interesantă figură „mefistofelică”. Pe direcția bărbiei apar frumoasele majuscule ATIC (ΑΤΙC), la care se adaugă altele mai mici la partea superioară a hastelor, posibil ΛΟΓΙC (ΛΟΓΙC) și ΙΛΛΑC (ΙΛΑΑC ? ΙΑΛΑC). Pe această figură sunt foarte numeroase însemnări dar descifrarea lor rămâne problematică. Figurile pot fi despărțite cu mare dificultate și o ușoară schimbare a unghiului sub care sunt privite modifică numărul și aspectul lor.

La etajul următor apare, de la dreapta la stânga un expresiv profil, prima parte pe alb, partea inferioară pe negru. Partea albă ilustrează și o protomă de bovidu. Una dintre figurile centrale ale reprezentării, prin poziție și dimensiuni, este cea compusă din alte 4 mici figuri, având ca rezultată imaginea unui bătrân cu părul alb. Pe cap poartă o mică coroană pe care se distinge un grup de litere mici greu lizibile și litercele mai mari APIE (ΑΡΙΕ ?). Bătrânul are frunte înaltă, arcada orbitală de mărime mijlocie, un nas mare, la limită spre caricaturizare, maxilarul inferior acoperit la bază de o barbă puțin cârlionțată. În ansamblu chipul are o expresie ușor ironică. Pe figură se disting fără o claritate absolută litercele ΓΡΟΠΥ (ΓΡΟΠΥ). Între însemnările cu litere albe, mai greu de urmărit mai ales pe latura stângă, de menționat ΙΑΦΟΠΙΙ..C (ΙΑΦΟΠΙΙ..C). Pe acest chip mai mare, s-a amintit că pot fi separate mici reprezentări între care două personaje în picioare, primul în profil spre stânga, celălalt mai mic în mișcare spre dreapta. În imediata lor apropiere este un craniu înfipt într-o lance. Sub aceste figuri pe

direcția personajului central sus-amintit apare un personaj în profil spre stânga, pe negru, chiar pe marginea stângă a secvenței analizate. Ultimul are mustățile în formă de potcoavă și barba ascuțită. Spre dreapta îi urmează alt personaj aproape caricatural, pe alb, ca un bust statuar realizat mediocru înfățișat în profil spre stânga. O altă figură în profil spre stânga, alcătuită în mare parte din barba personajului central amintit, este succedată de un grup de obiecte greu de determinat, capătul lancei pe care-i înfipt capul uman cu fața la cer și o figură în profil spre stânga pe alb. Între acestea în primul rând apare imaginea unui personaj călare în mers spre stânga, care ține caii de dârlogi cu mâna stângă. Delimitarea nu este foarte clară. În fața lui apare chipul unci femci (?) în profil spre dreapta. Înclinând spre dreapta imaginea protoma calului se transformă în chipul unui bărbat cu barbă, fără mustăți, corpul personajului anterior devine căciula de formă aproape elipsoidală, iar mâna ajunge pe direcția ochiului.

Însemnările sunt numeroase, înșirate destul de neglijent cu multe suprapuneri și litere cu duct șovăitor astfel că unele lecturi nu pot fi pe deplin sigure. Le enumerăm totuși de sus în jos: ΠΙΘΑ sau ΠΠΙΘΑ (Πιθα sau Πιθα); ΑΤΡΕ (Ατρε) cu grup de litere coborâtor; ΝΕΒ sau ΝΑΕΒ (Νεβ sau Ναεβ) cu literele pe o linie ascendentă și incizii suplimentare; CΠΙΑΓ, CΦΙΑΓ sau doar ΠΙΑΓ (Cπιαγ, Cφιαγ sau Ριαγ), ΑΖΙC (Αζις) și ΑΡΑΓΙΤ (Αραγιτ) la marginea dreaptă ultima cu literele pe o coloană verticală; ΔΡΑΧΙΑC (Δραχιας sau Αρακιας). În sfârșit întreaga secvență privită în ansamblu apare ca o figură cu bărbia retrasă spre interior, în profil spre stânga.

Secvența următoare, destul de greu de separat, începe la dreapta cu chipul cu aspect aproape cadaveric a unui personaj în dreapta căruia apare figura unui copil în profil spre dreapta și în fața lor o protomă a unui animal în mișcare spre stânga. Ceva mai jos, de la stânga la dreapta, pe negru pot fi remarcate protomele unor cai, două dintre ele mai clar delimitate, iar în urma lor, deci spre dreapta și a unui animal cornut.

Dedesubt, sfârșitul scenei în această dispunere, de la dreapta la stânga, pot fi observate două figuri în profil spre stânga, alte două în profil spre dreapta, o figură în profil spre stânga, alta „de face” și însemnările: ΙΑΝΑΠΙ (Ιαναπι ?) litere cu duct nesigur și CΠΕΖΥC (Cπεζις ?). Șirul se termină cu imaginile unci protome de animal mare, foarte probabil bou și literele ΓΥΛΕ sau ΓΥΛΑ (Γυλε sau Γυλα).

Se constată că decorul acestor văscioare este mai complex. **Tehnicile** utilizate pentru ornamentarea acestor vase: incizia, excizia, pictura și ștampilarea sunt cunoscute și la vasele de dimensiuni normale.

De multe ori la cel mai mic recipient pot fi reîntâlnite câteva din amintitele tehnici. Vom releva mai ales particularitățile modului lor de decorare. Când suprafața laterală a văscioarelor era decorată cu ornamente frecvente la vasele de dimensiuni normale precum valuri și alveole ele erau obținute cum se poate lesne observa prin incizii și excizii. Imaginile mai complexe erau imprimate cu ajutorul poansoanelor. Disponem de câteva dintre aceste mici instrumente, găsite la Dumbrava, confecționate din: silex (nu numai din cortex), piatră obișnuită (gresie), fragmente de amfore, fragmente de ceramică lucrată la roată. Mai rare, până acum, sunt poansoanele lucrate special și foarte bine arse pentru a căpăta duritatea necesară imprimării modelului în lutul moale.

Poate fi remarcat faptul că însemnările incizate sunt, cele mai multe, adăugiri ulterioare aplicării poansoanelor. Scrierea obținută prin poansoane este mai apropiată de scrierea monumentală spre deosebire de frecvențele însemnări cu scriere cursivă, executate destul de neglijent și adeseori fără a ține seama de poziția figurii care o însoțește.

Cum sistemele decorative ale multor vase miniaturale sunt mai complexe se impune o prezentare a **tematicii** imagisticii și a surselor ei.

Figurile umane înfățișate frontal sau în profil, multe ianiforme și protomele de animale alcătuiesc grupe frecvent ilustrate. Cele mai multe sunt ca realizare artistică departe de nivelul celor cunoscute pe diferite obiecte provenite din spațiul de cultură elenică și romană.

Datorăm meșterilor ceramiști autohtoni posibilitatea de a cunoaște foarte multe chipuri ale geto-dacilor sau a celor ajunși în spațiul getic. Disponem de o nouă sursă a cărei veridicitate este diminuată doar de gradul măiestriei artistice a artizanilor.

La posibilele surse de inspirație a meșterilor locali pentru o anumită categorie de reprezentări, alături de **arta majoră** greco-elenică și romană, de presupus mai puțin accesibilă, trebuie adăugate **toreutica, monedele și coroplastica**.

Chipurile umane și protomele de animale sunt figurate pe suprafața laterală foarte rar pe cea interioară și frecvent pe fundul văscioarelor.

Unele piese de dimensiuni reduse produse ale torenticii geto-dacice, scitice, grecești sau romane au putut servi ca modele copierea lor fiind mai lesnicioasă. Ca și la torentică, luate procentual, protomele animalelor sunt mai corect realizate decât chipurile umane. Naturalismul a fost multă vreme curentul artistic dominant dar se constată și existența concomitentă a unor stilizări. Alături de acestea întâlnim, mai rar, copieri ale artei majore, fie că e vorba de sculpturi în lemn sau în piatră. Dimensiunile reprezentărilor ne determină să adăugăm și **gliptica** surselor mai sus amintite. De relevat minuțiozitatea și ingeniozitatea impusă de realizarea acestor imagini miniaturale și însemnări pe spații atât de restrânse.

Se constată o îmbinare a **sistemelor** decorative (geometric, unghiular) asociat cu cel figurativ, comparabil cu cel întâlnit pe unele produse ale torenticii. Pot fi remarcate anumite particularități care apropie ansamblul reprezentărilor și maniera de ilustrare de pictură în general și îndeosebi de grafică.

Destinația. Ceea ce ar indica aparent o direcție unică ar fi raportul dintre puținele reprezentări și însemnările vizibile și cele oculate. Funcția magică și culturală pentru cele mai multe exemplare este indiscutabilă dar nu trebuie considerată exclusivă. Dispariția în foarte mare parte sau în totalitate a vopselei contribuie la admiterea cu dificultate a altor utilizări.

Repertoriul înfățișat pe aceste vâscioare cu imagini rareori însoțite de scurte însemnări în măsura în care pot fi decodate ilustrează scene de cult, de magie, scene de luptă, înșiruri de reprezentări care pot fi paginile unei istorii ale vieții cotidiene sau povești. Posibil ca asocierile acestor vâscioare să nu fie întâmplătoare.

Va exista posibilitatea într-un viitor foarte apropiat să fie substanțial amplificate sursele imagistice și însemnările asupra geto-dacilor și alogenilor din mediul getic dintr-o epocă relativ timpurie (secolul IV î.e.n.) cu amplitudini maxime în secolele I-II e.n., situație în care și aserțiunile asupra aniconismului și analfabetismului geto-dacilor vor trebui total abandonate.

THE ORNAMENTATION OF SOME SMALL GETO-DACIAN POTS

SUMMARY

The author argues the necessity of the apart research of the small pots and mentioned the reasons: a) the specific functionality of the small vessels (keeping the medicines, in the magic, cult etc.) regardless of formal similarity or identity with the "normal" dimensions or large pots; b) the existence of some forms unmet at the large vessels; c) the complex decoration (geometric, and figurative) and the inscriptions discovered on some small pots.

The essential criterion used for separation of the vessels are the dimensions. The author proposes to include in this category vessels with the height or diameter until 6 cm. For the same pot one of the two parameters are not greater than 1/2 of the mentioned maximum dimension.

The exemplification is made through an ample presentation of the decoration on a small pot from an archaeological complex with 15 small vessels and a fibula discovered at Dumbrava (com. Ciurea, Iași county). At the same time the author presents some aspects about the methodology of the research, the ornament, the thematic of the imagistic, comments on the short inscriptions.

On the whole, the inscriptions and the image form a new important source for the knowledge of the history of the Geto-Dacians and the history of some foreign peoples in Geto-Dacian medium for a long time.

FIGURE EXPLANATIONS

Pl. I. Dumbrava. Small pots (1-4, 6-15) and fibula (5a, 5b) which formed a complex.

Pl. II. Unfolded decoration of the pot no. 14, disposed in four positions (1 : 1).

Pl. III. Unfolded decoration of the pot no. 14 (1 - 1 : 1,5/1) and some details (1a, 1b, 1c - 1 : 2/1).

Pl. IV. Unfolded decoration of the small vase no. 14 - details (1 : 1).